

УДК 343.621(477)

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ШТУЧНЕ ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Реброва Ю.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розробці пропозицій щодо вдосконалення ст. 134 КК України таким чином, щоб вона забезпечувала кримінально-правову охорону вагітної жінки та її дитини у випадках коли строк вагітності перевищує 22 тижні. Продемонстрована необхідність вдосконалення ст. 134 КК України в трьох напрямках. По-перше, передбачення відповідальності за штучне переривання вагітності як у вигляді абортів, так і у вигляді передчасних пологів. По-друге, забезпечення охорони життя і здоров'я життєздатної дитини. По-третє, розширення переліку суспільно небезпечних наслідків. Автор пропонує викласти ст. 134 КК України в новій редакції.

Ключові слова: незаконне переривання вагітності, незаконний аборт, кримінальний аборт, передчасні пологи, незаконне штучне переривання вагітності.

Постановка проблеми. Пануюча в сучасному суспільстві ідеологія ставить людину на перше місце кримінально-правової охорони. Захист її життя має основоположне значення. За оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я, щорічно в світі 22 мільйони небезпечних штучних переривань вагітності, включаючи абортів, здійснені особами, що не мають відповідної підготовки, 98% таких переривань припадає на країни, що розвиваються. До числа небезпечних Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) відносить процедури, здійснені особами, які не мають спеціальної підготовки, або самими вагітними жінками без спостереження кваліфікованого медичного персоналу. В результаті таких дій щороку нараховується 47 000 смертей, а у п'яти мільйонів жінок суттєво обмежується репродуктивна функція або вони повністю втрачають її [1, с. 17]. Наслідками штучних переривань вагітності є не тільки смерть вагітних, отримання тяжкої шкоди їх здоров'ю (втрата репродуктивної функції або тривале лікування серйозних захворювань, що розвиваються після проведення небезпечних абортів), але і серйозні економічні наслідки, які оцінюються ВООЗ в розмірі понад 200 млн доларів США в рік, виражаються в додаткових витратах на лікування наслідків [1, с. 26]. Однак ст. 134 КК України «Незаконне проведення абортів» неповною мірою охороняє життя і здоров'я жінки та її життєздатної дитини від незаконного штучного переривання вагітності і потребує свого вдосконалення.

Стан дослідження. Питання про кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів досліджували багато науковців, зокрема: Юн Л.Л., Черевко К.О., Шевченко О.В., Порошук С., Онуфрієнко О., Голіченков В., Шаргородський М., Таганцев М., Красіков А., Сташис В., Бажанов М., Піонтовський А., Бородін С., Набоков В., Старко О., Шарапов Р., Трубніков В., Павленко Т. Разом з тим, багато таких питань є дискусійними, а сама ст. 134 КК України є недосконалою.

Невирішені раніше проблеми. Науковці, як правило основну увагу звертають на незаконні дії, які охоплюються поняттям незаконного проведення абортів. Тому ще невирішеною є проблема забезпечення кримінально-правової охорони вагітної жінки та її дитини у випадках коли строк вагітності перевищує 22 тижні.

Метою цієї статті є розроблення пропозицій щодо вдосконалення ст. 134 КК України таким чином, щоб вона забезпечувала кримінально-правову охорону вагітної жінки та її дитини у випадках коли строк вагітності перевищує 22 тижні.

Виклад основного матеріалу. У різних державах дається різна кримінально-правова оцінка штучного переривання вагітності з порушенням законодавчих вимог, та по-різному визначаються підстави і умови настання кримінальної відповідальності. Так, в європейських державах виділяють чотири типи законів про абортів: 1) найбільш ліберальне законодавство – вирішує питання «за бажанням» (невелика група країн); 2) доволі вільні закони – дозволяють аборт за численними медичними і соціальними показаннями (в шести країнах: Англія, Угорщина, Ісландія, Кіпр, Люксембург, Фінляндія); 3) доволі суворі закони – дозволяють аборт лише при деяких обставинах: загрози фізичному чи психічному здоров'ю жінки, дефектах плоду, зґвалтуванні та інцесті (в Іспанії, Португалії, Польщі і Швейцарії); 4) дуже суворі закони – які або взагалі забороняють абортів, або дозволяють їх у виключних випадках, коли вагітність представляє безпосередню загрозу життю жінки (в Північній Ірландії, донедавна – на Мальті). Кожен рік у світі проводять від 36 до 53 млн. абортів, тобто проводять штучне переривання вагітності. Дослідження свідчать, що в деяких країнах (як, наприклад, США, Росії, Україні, Данії) абортів зробили до 2/3 жінок [2].

Значний крок на шляху конкретизації змісту права на життя (його позитивного регулювання) зроблено в Цивільному кодексі України, зокрема такі приписи містяться в ст. 281. Штучне переривання вагітності розглядається як один з аспектів цього права. Відповідно до ст. 281 штучне переривання вагітності може здійснюватись за бажанням жінки, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів.

Переривання вагітності може бути мимовільним або штучним. Мимовільне переривання вагітності відбувається без будь-яких втручань з боку самої жінки або інших осіб. Причиною такого переривання можуть бути різного роду захворювання (гострі, хронічні, інфекційні та ін.). Штучне переривання вагітності, в свою чергу, поділяється

на медичне та немедичне – незаконне. Штучне переривання може бути проведене лише у лікарських умовах (медичне штучне переривання вагітності). Ті ж самі дії, проведені поза лікувальним закладом, вважаються незаконними, кримінально караними. Після кримінальних переривань вагітності відзначається більший відсоток ускладнень. Нерідко жінка після цього гине від кровотечі, що з'явилася в результаті розриву шийки, тіла матки або залишилися частин плодового яйця і плаценти, часто настає летальний результат [3].

Як зазначає Л.Л. Юн, жодне оперативне втручання не пов'язане з такою небезпекою для здоров'я жінки, як аборт (легальний), не кажучи вже про небезпеку для здоров'я і навіть життя кримінального абортів. Штучне переривання вагітності (особливо першої) може призвести до тяжких, іноді незворотних наслідків [4, с. 22].

У ст. 134 КК України встановлена відповідальність за «незаконне проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти». В науці кримінального права неодноразово зверталась увага на те, що в міжнародних документах, в тому числі і в документах ВООЗ, термін «аборт» не використовувався. Так, 2006 року Україна перейшла на нові, прийняті ВООЗ критерії перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, у зв'язку з чим у підзаконних нормативно-правових актах Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) України було скореговано термін «аборт». Це власне відображено в наказі МОЗ № 179 «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених». Згідно з цим наказом, викидень (аборт) – це народження плода до повного 22-го тижня вагітності з ростом менше 25 см та масою менше 500 г незалежно від наявності ознак життя» [5].

У статті 134 КК «Незаконне проведення абортів» є неузгодженість кримінального законодавства, що оперує поняттям «проведення абортів», в той час як у законодавстві в сфері охорони здоров'я ідеться про штучне переривання вагітності. Зокрема в ст. 50 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Справа в тому, що в медицині аборт визначається самовільне або штучне переривання вагітності на терміні менше 22 тижнів. Якщо вагітність припиняється пізніше, до 37 тижнів включно, то мова йде виключно про передчасні пологи. Таким чином ст. 134 КК України не охоплює штучне переривання вагітності у вигляді передчасних пологів.

Вищезазначене розуміння передчасних пологів відображене в різних нормативних актах, зокрема відповідно до клінічного протоколу з акушерської допомоги «Передчасні пологи», передчасні пологи – це пологи зі спонтанним початком, прогресуванням пологової діяльності та народженням плоду масою більш 500 г у терміні вагітності з 22 тижнів до 37 тижнів [6].

У пункті 2.2 наказу МОЗ № 179 «Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених» зазначено, що передчасні пологи – пологи, що відбулись у період з 22-го повного тижня до закін-

чення 37-го тижня вагітності (154-259 діб) [5]. В Інструкції щодо заповнення форми первинної облікової документації № 032/о «Журнал запису пологової допомоги вдома», затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України 29.05.2013 № 435 зазначено: «У графі 7 виконується запис про пологи залежно від строку вагітності: пологи у строк від 22 до 27 повних тижнів; передчасні пологи – від 28 до 37 повних тижнів; у строк – від 37 до 42 повних тижнів; запізнелі – від 42 повних тижнів і більше» [7]. Тому передчасними пологами слід вважати такі пологи, що відбулися між 28 до 37 повних тижнів.

Для вирішення питання про незаконність штучного переривання вагітності на її різних термінах важливе значення мають передбачені законодавством підстави для правомірного переривання вагітності. По-перше, що стосується штучного переривання вагітності при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів (тобто проведення абортів), то правомірне проведення абортів можливе у випадках встановлених законодавством. Зокрема, ці відносини отримали детальне регулювання в наказі МОЗ України від 24 травня 2013 року № 423 «Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення». Перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством [8]. Зокрема, ідеться про «Перелік підстав, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 144. МОЗ України створило спеціальний орган – Комісію органу охорони здоров'я з визначення показань до штучного переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів. Такі комісії створюються при Міністерстві охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управліннях охорони здоров'я обласних, Севастопольської та Київської міської державної адміністрації. Основним завданням цього органу є експертна оцінка медичної документації вагітної та визначення показань для штучного переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів [8].

Вищезазначений Перелік містить різні підстави, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності. Зокрема, такими вважаються деякі інфекційні та паразитарні хвороби, такі як: краснуха, перенесена під час вагітності; хвороба, зумовлена ВІЛ (ВІЛ-інфекція IV стадії); тяжкі форми туберкульозу (крім туберкульозу нервової системи та мозкових оболонок у гострій стадії, міліарного туберкульозу). Підставами також є новоутворення (злоякісні новоутворення будь-якої локалізації), хвороби ендокринної системи, розладу харчування та порушення обміну речовин, хвороби крові і кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму, розлади психіки та поведінки, хвороби нервової системи, системи кровообігу, органів дихання або органів травлення, хвороби сечостатевої системи, шкіри та підшкірної клітковини, кістково-м'язової системи та сполучної тканини, уроджені вади розви-

тку, деформації та хромосомні аномалії. Окремо слід виділити такі підстави як: вік вагітної жінки, що становить менш як 15 або більш як 45 років, вагітність внаслідок згвалтування та настання інвалідності під час цієї вагітності [8].

Штучне переривання небажаної вагітності за наявності підстав немедичного характеру (вік вагітної жінки, що становить менш як 15 або більш як 45 років, вагітність внаслідок згвалтування та настання інвалідності під час цієї вагітності), зазначених у Переліку, здійснюють за заявою вагітної жінки або її законних представників (для неповнолітньої або недієздатної особи) та згідно з наданими документами, що підтверджують ці обставини [8].

Слід наголосити, що у разі виявлення у вагітної жінки медичних показань, що не зазначені в цьому Переліку, але за наявності яких продовження вагітності та пологи становлять загрозу для її здоров'я або життя, операція (процедура) штучного переривання вагітності здійснюється на підставі висновку консилиуму лікарів. У випадку виникнення невідкладних станів (маткова кровотеча тощо) медична допомога надається за місцем звернення пацієнта [8].

По-друге, щодо переривання вагітності на більш пізніх термінах – між 22 та 37 тижнями, то за сукупністю ознак і характером виникнення розрізняють: 1) спонтанні передчасні пологи (70-80%), в числі яких від 40 до 50% протікають з регулярною пологовою діяльністю при збереженому плодовому міхурі і 25-40% – з вилиттям навколоплідних вод при відсутності регулярної родової діяльності; 2) індуковані, або штучні передчасні пологи (20-30%), що здійснюються за певними медичними показаннями. Показання до індукування можуть бути пов'язані з патологією в організмі матері і плода. У першому випадку це: тяжкі декомпенсовані ендогенні (органів або систем) захворювання, які загрожують життю жінки; важкі гестози у вигляді тяжкої пре-еклампсії та/або еклампсії; патологія печінкової функції, що супроводжується порушенням струму жовчі (внутрішньопечінковий холестаза вагітних); ускладнення вагітності у вигляді HELLP-синдрому (гемоліз еритроцитів у поєднанні зі зниженим вмістом тромбоцитів у крові та підвищеною активністю печінкових ферментів) і деякі інші. Показаннями з боку плода є: прогресування погіршення стану, незважаючи на вжиті заходи; вади розвитку несумісні з життям; внутрішньоутробна загибель [9].

Таким чином, можна підсумувати, що застосування терміна «аборт» до всіх випадків штучного переривання вагітності незалежно від її терміну є невиправданим. Переривання вагітності являє собою ширше поняття і включає в себе як проведення абортів в період до 22 тижнів вагітності, так і проведення передчасних пологів, що можуть мати місце між 22 та 37 тижнями. Тому ст. 134 КК України необхідно вдосконалити таким чином, щоб вона передбачала відповідальність за штучне переривання вагітності як у вигляді абортів, так і у вигляді передчасних пологів.

Крім того, ст. 134 КК України потребує вдосконалення ще в двох напрямках: 1) забезпечення охорони життя і здоров'я життєздатної дитини; 2) розширення переліку суспільно небезпечних наслідків в диспозиції ч. 2 ст. 134 КК України.

У зв'язку з першим зазначеним напрямком слід відмітити те, що існує велика кількість поглядів щодо того, що саме виступає об'єктом незаконного проведення абортів за чинною ст. 134 КК України. Так, К.О. Черевко, вважає, що основним безпосереднім об'єктом незаконного проведення абортів є суспільні відносини, що забезпечують вагітній жінці право користуватись таким ім'ям, як здоров'я, а обов'язковим додатковим об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують вагітній жінці право користуватись таким ім'ям, як життя [10, с. 64]. О. Шевченко вважає, що можна виокремити декілька підходів до визначення початкового моменту людського життя: з моменту зачаття (С. Порошук, О. Онурієнко, В. Голіченков), з початку самостійного дихання новонародженої дитини (М. Шаргородський, М. Таганцев), з моменту відокремлення плода від чрева матері (А. Красіков), з початку фізіологічних пологів (В. Сташис, М. Бажанов), з моменту прорізування плода з утробы матері у процесі народження (А. Піонтковський, С. Бородін, В. Набоков, О. Старко), з моменту сформованості головного мозку (Р. Шарапов, В. Трубников, Т. Павленко) [18, с. 46–50]. Прихильники останньої позиції дійшли висновку, що з юридичної точки зору початком життя людини повинне визнаватися народження (формування) головного мозку з моменту досягнення плодом 22 тижнів внутрішньоутробного розвитку [11, с. 117].

Водночас питання щодо визнання життя та здоров'я дитини самостійним об'єктом кримінальної охорони за ст. 134 КК України є предметом тривалої дискусії в науці кримінального права. Ключове значення для вирішення цієї проблеми має питання про те, з якого моменту життя і здоров'я дитини можна визнавати самостійним об'єктом кримінально-правової охорони. Традиційною у кримінально-правовій науці вважається точка зору, відповідно до якої таким моментом визнається початок фізіологічних пологів. За такого підходу плід в утробі матері розглядається як частина організму вагітної жінки, а незаконне внутрішньоутробне умертвіння плоду розцінюється як злочин проти здоров'я матері.

Як вбачається, вирішення цього питання безпосередньо пов'язано з нашою пропозицією щодо вдосконалення ст. 134 КК України таким чином, щоб вона передбачала відповідальність за штучне переривання вагітності як у вигляді незаконного проведення абортів, так і у вигляді дострокових пологів. В останніх випадках, тобто при дострокових пологах, з'являються підстави для виділення життя і здоров'я дитини як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони за умови життєздатності плоду. Таке рішення повністю відповідає традиційному підходу, згідно якого початком життя визнається початок фізіологічних пологів.

Виходячи з наведеного, вважаємо, що ч. 2 ст. 134 КК України слід вдосконалити таким чином, щоб вона відображала суспільно небезпечні наслідки як для життя та здоров'я матері, так і для її життєздатної дитини. Для цього пропонуємо замінити слово «потерпілої» на «потерпілої особи».

І нарешті щодо останнього із зазначених напрямків – розширення переліку суспільно небезпечних наслідків, передбачених диспози-

цією ч. 2 ст. 134 КК України. Як вбачається, даний перелік безпідставно звужений. Зокрема, тривалий розлад здоров'я та стійка втрата працездатності чомусь не згадуються в даній нормі, значно послаблюючи її дію. Вважаємо за доцільне передбачити невичерпний перелік тяжких наслідків як для матері, так і для її дитини.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо викласти статтю 134 КК України в наступній редакції:

Стаття 134. Незаконне штучне переривання вагітності

1. Незаконне штучне переривання вагітності у вигляді абортів або передчасних пологів, проведених особою, яка не має спеціальної медичної освіти, – карається...

2. Незаконне штучне переривання вагітності у вигляді абортів або передчасних пологів, якщо воно спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи або інші тяжкі наслідки, – карається...

Список літератури:

1. Safe abortion: technical and policy guidance for health systems. 2nd ed. The World Health Organization. Geneva, 2012. 123 p.
2. Искусственное прерывание беременности (аборт). Классический аборт, мини-аборт и гормональный аборт [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://beremenna-ya.narod.ru/prerivanie.beremennosti.html>.
3. Малая медицинская энциклопедия [Текст] / отв. ред. В.Х. Василенко. – Москва: Сов. Энцикл. Т. 1. А – Бронхит. – 1965. – 1136 с. – ББК Ряз2.
4. Юн Л.Л. Влияние возраста матери, порядкового номера родов, структуры и длительности интергенетического интервала на частоту осложненного течения родов // Акушерство и гинекология. – 1998. – № 4. – С. 20–23.
5. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвнонароджених: Наказ від 29.03.2006 р. № 179 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06>.
6. Клінічний протокол з акушерської допомоги «Передчасні пологи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://medstandart.net/browse/3027>.
7. Інструкція щодо заповнення форми первинної облікової документації № 032/о «Журнал запису пологової допомоги вдома»: Наказ від 29.05.2013 р. № 435 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1001-13>.
8. Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення: Наказ від 24.05.2013 р. № 423 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>.
9. Ведення передчасних пологів, симптоми, діагностика загрози та профілактика [Електронний ресурс]. – 2801. – Режим доступу до ресурсу: <http://jazdorov.com.ua/zdorove-zhittya/zhinoche-zdorovya/pology/vedennya-peredchasnyh-pologiv-symptomu-diagnostyka-zagrozy-ta-profilaktyka.html>.
10. Черевко К.О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук; спец. 12.00.08. – Х., – 2011. – 20 с.
11. Шевченко О.В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: монографія / О.В. Шевченко; за заг. ред. О.М. Литвинова; Кримінолог. асоц. України. – Харків: НікаНова, 2012. – 215 с.

Реброва Ю.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННОЕ ИСКУССТВЕННОЕ ПРЕРЫВАНИЕ БЕРЕМЕННОСТИ

Аннотация

Статья посвящена разработке предложений по совершенствованию ст. 134 УК Украины таким образом, чтобы она обеспечивала уголовно-правовую охрану беременной женщины и ее ребенка в случаях, когда срок беременности превышает 22 недель. Продемонстрирована необходимость совершенствования ст. 134 УК Украины в трех направлениях. Во-первых, предсказания ответственности за искусственное прерывание беременности как в виде аборта, так и в виде преждевременных родов. Во-вторых, обеспечение охраны жизни и здоровья жизнеспособной ребенка. В-третьих, расширение перечня общественно опасных последствий. Автор предлагает изложить ст. 134 УК Украины в новой редакции.

Ключевые слова: незаконное прерывание беременности, незаконный аборт, криминальный аборт, преждевременные роды, незаконное искусственное прерывание беременности.

Rebrova Y.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

ABOUT IMPROVEMENT OF CRIMINAL LIABILITY FOR ILLEGAL ARTIFICIAL INTERRUPTION OF PREGNANCY

Summary

The article is devoted to the development of proposals for the improvement of Article 134 of the Criminal Code of Ukraine in such a way that it provides for the criminal protection of a pregnant woman and her child in cases where the period of pregnancy exceeds 22 weeks. The need to improve Article 134 of the Criminal Code of Ukraine in three directions is demonstrated. At first, prediction of liability for the artificial abortion termination both in the form of an abortion and in the form of premature births. Secondly, ensuring protection of life and health of a viable child. Thirdly, expansion of the list of socially dangerous consequences. The author proposes to lay article 134 of the Criminal Code of Ukraine in a new version.

Keywords: unlawful interruption of pregnancy, illegal abortion, criminal abortion, premature birth, unlawful artificial abortion.